

Blattol, blattolás

Szótáraink (az Idegen Szavak Szótára, az Értelmező Kéziszótár, az Új Magyar Tájszótár, a német nyelvű új magyar etimológiai szótár) szerint a *blatt* szó és néhány származéka nyelvünkben főleg két jelentésmezőhöz, fogalomkörhöz kapcsolódik: a kártyajátékhoz és a zenéhez. Mint a kártyások szókészletének eleme, a *blatt* ilyen szövegösszefüggésben fordul elő: *veri a blattot* ('kártyázik'). *Nem jött jó blatt* ('Nem jött jó lap'). Ez utóbbi mondatot Altorján jegyezték le nyelvjáráskutatóink (vö. Nemes Zoltánné—Gálffy Mózes—Márton Gyula: *Torjai szójegyzék. Sepsiszentgyörgy*, 1974.). A *blattol*, *blattoz*, *blattista* származéknak ugyancsak ismeretes kártyanyelvi használata. A *blattol*, *blattoz* azt jelenti, hogy 'kártyázik', a *blattista* pedig 'kártyás ember' jelentésű (vö. Somogyi Béla: *A magyar kártyanyelv szókincse*. Bp., 1990. NytudÉrt. 131. 25, 64).

A *blattol*-nak a zenéhez fűződő jelentése: 'ismeretlen zenedarabot kottából első látásra eljátszik vagy elénekel' (ÉKsz.). A felsorolt szavak közül a *blatt* és *blattoz* szókezdő *p*-vel, *platt* és *plattoz* alakban is előfordul egyes vidékeken, például az Érmelléken (ÚMTsz.).

A *blatt* az említettek kívül más jelentésben is járatos: 'cédula'; (a régi nyelvben bizalmas stílusárnyalattal:) 'arc, kép, pofa' (nyilván ide vonható a *cifferblatt* is, amelynek két jelentése van: 'számlap [az órán]', illetőleg 'arc, ábrázat'). Az Idegen Szavak Szótára úgy tudja, hogy a *blatt* az argóban, tolvajnyelvben is előfordul 'pénztelen: olyan személy, akinek egy vasa sincs' jelentésben.

A *blatt* német eredetű szavaink sorába tartozik (EtWUng.), megmaradt azonban az idegen szó szintjén. Az ÉKsz. a *blattol*-lal együtt nyelvhelyességi szempontból kifogásolhatónak, kerülendőnek tekinti. Az alapszó a magyarban először 1808-ban, a *blattol* 'kártyázik' jelentésben csak 1958-ban, a zenével kapcsolatos értelemben 1937-ben jelentkezik (EtWUng.). A német szónak az átadó nyelvben számos jelentése ismeretes: 'falevél; cédula; kártya; újság' stb. A felsorolt magyar jelentések mind a németből valók.

Kialakult azonban a *blattol* szónak a romániai magyar egyetemi hallgatók nyelvhasználatában egy olyan jelentése, amely szótári nyilvántartásba még nem került be, és amely csak közvetett módon vezethető le a németből. Van annak már tíz éve (vagy talán több is), amikor először hallottam a *blattol*-t, *blattolást*-t Kolozsváron tanuló egyetemi hallgatók beszédében illyenszerű kontextusban: „—Mikor utazol haza? — Szombaton. — Vettél már jegyet? — Nem, megpróbálok *blattolni*.” Az *blattol* tehát, aki utazáskor nem vált jegyet a vasútállomás jegypénztáránál vagy a menetjegyirodában, hanem jegy nélkül száll fel a

vonatra abban a reményben, hogy majd kiegyezik a kalauzzal, ad neki valamennyi pénzt, kevesebbet, mint amennyibe a menetjegy hivatalosan kerülne, s így a kalauz is meg a diák is jól jár. Nagyszerűen írja le a „blattolás” stratégiáját, taktikáját, érzékelteti lélektanát, hangulatát Fekete Vince „Blattolunk . . .” című, a kolozsvári Szabadság című napilap ifjúsági mellékletének, a Campusnak 1993. január 15-i számában közreadott cikkében. Az írás így kezdődik: „Nici vorbă», vagyishogy: szóba se jöhet, mondja a céféré (Román Államvasutak) rendíthetetlen ura kemény és félreérthetetlen pillantást küldve jobb kezében levő, testemmel a kocsni távolabbi részében ülők elöl diszkrétan fedezett, gyűrött és kopott százasokra. Tudom, nyert ügyem van. Olyan ötvenes forma, nagydarab, horvirágos orrú, vastag tokájú, inkább öreg, mint középkorú »jó román« a kalauz. Szerencsém, mert ha egy fiatal lenne, tettvágytól és a bizonyítási akarástól buzgó, szikár, józan elméjű, húsz-harminc közötti, az nehezebben aluszik, és többet kér.” Az eredményes blattolás némi előkészületet is igényel. „A már mintegy négyéves diákélet vaskos utazási tapasztalatai alapján bátran mondhatom — olvassuk a cikkben —, mindenekelőtt be kell biztosítanunk magunkat. Példának okáért, ha a spepsizentgyörgyi állomáson ülök fel a Székely gyorsra, Kolozsvárra akarván eljutni, már a felszállásnál alaposan szemügyre veszem a kalauz-pofát: ha elől, a mozdony utáni kocsiból leszálló kalauz fiatal, a hátsó meg idős, tokás, borvirágos orrú: az utolsó vagonba ülök. Kiválasztok egy, az útítársaktól távolabb eső helyet a sarokban, lepakolok, elhelyezkedem kényelmesen és olvasni kezdek. Persze a kétszáz már a zsebben, külön téve. Ennyivel kezdjük. Persze ő felszólíthatja az összeget, ha elégedetlenkedne, ötig engedek (ez a jegy árának fele, vagyis: »juma-juma«)”. A továbbiakban ez történik: „Amikor belép a kocsiba — írja Fekete —, figyelő állásba helyezkedem, és »olvasok« tovább. Mikor hozzám ér, csak annyit mondok (természetesen a nyelvén), nem túl hanyagul, nem megvetően, hanem úgy, hogy éreze, Ő az úr, hogy kezében vagyok, ez ugyanis őket némi fölénytel tölti el: »Diák, vagyok, Kolozsvárra szeretnék utazni« — és kivillantom kezemből, jól megszámlálhatóan a százasok csücskét. Ha látszólag felfortyan, s olyanokat mond, hogy mit gondolok én, meg tudom-e, hogy mennyibe kerül Kolozsvárig a jegy, nyeresre áll a játszám. Illedelmesen válaszolhatok neki, elnézését kérem, alázatos pillantásokat vetek rá (szegény diák vagyok). Gyorsan felfogom második kérdésének »értelmét«. »Hozzáteszek még kétszázat« — mondom. Ide most nyugalom kell. Rámmordul: maradjak, majd visszajön. Ez már fél siker. Egészen leizzadtam.” A befejező mozzanat ez: „Mielőtt betérnénk Kolozsvárra, tudom, érkezik, ha ülnek mellettem, mögöttem, szemben velem, int a szemével, s kilépünk a közre. Tenyerébe számolom a négyszázat, rámkacsint, mosolyog. »Să mai vii« (= gyere még!), s már megy is tánclépcsben, éppen, hogy rám nem paskol. És boldogok vagyunk mindketten.”

A *blattol*-nak fenti diáknyelvi használata a szó kártyanyelvi jelentése alapján magyarázható. A „blattolás” olyan, mint egy kártyajátzsma, amely a kalauz és az utazó diák(ok) között zajlik. E játszámának azonban az esetek többségében nincs vesztese, csak nyertesei vannak. Mint az idézett cikkből is kiderül, a blattoló diák olyanszerűen tartja kezében a százasokat, mint a kártyás a neki kiosztott lapokat, ugyanúgy ígér és ad a kalauznak a felajánlott összegnél többet, mint ahogyan az osztó a lapok kiosztása után még ad a partnernek lapot, ha az kér, vagy ahogyan megemeli a tétet.

Megjegyezhetjük, hogy a tárgyalt jelentéstartalom kifejezésére a román ifjúsági nyelvhasználatban szintén sajátos rétegenyelvi szókapcsolatok vannak forgalomban: az *a merge cu nașul* (tulajdonképpen a keresztpapával, azaz főnökkel utazik, ez a főnök a kalauz), az *a merge pe șest* (a *șest* szó önállóan nem él a románban, csak ebben a kifejezésben), az *a merge pe blat*. Ez utóbbi bizonyára a magyar diáknyelvből való kölcsönzés.